

ՀԱՅ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես Բազմ. 1931, էջ 201)

ԻԵ.

Սոյն այս տապան Պետրոս դիտի,
Գալով տեղեալ Աստուպատցի.
Սորին ջանիւք ջուրս բերի,
ՌճԾԶ Թվի
Առ Տէր մանուկս վերափոխի:

Այս տապանը որ Սիսական աշխարհի
Վայոց ձորի Շատինք վանքի արեւելա-
կողմը կը գտնուի, կը յայտնէ թէ վան-
քին վանահայրը եղող ՊԵՏՐՈՍ ԱՍՏԱՊԱՏՑԻ
(հաւանօրէն եպիսկոպոս), հոն ջուր
բերել տուած է: ՌճԾԶ թուականը, որ
Քրիստոսի 1707-ին կը համապատաս-
խանէ՝ անկասկած վանահօր մահուան թը-
ւականն է:

Այս տապանագիրը 1893-ին հրատա-
րակեց Հ. Ղեւոնդ Ալիշան: Յայտնի չէ
թէ ինչ տեսակ է գիրը:

ԻԶ.

Գրիգոր Արքեպսկոս Յուրնայու. որ էր աստ
խոստովանաւոր Հայոց. ետ բերել զայս
աղբիւրս. ով որ ըմպիցէ. զտէր օրհնեսցէ.
Թվին Փրկչին ՌԷՃԻ, իսկ ի Հայոց ՌՃԿԹ:

1720ին շինուած այս աղբիւրը՝ յիշա-
տակ Ուռնայեցի Գրիգոր Արքեպիսկոպոսի,
Հոռոմի երբեմնի Հայոց եկեղեցիին փակը
կը գտնուի եղբր:

Այս արձանագրութիւնը անձամբ քա-
ղած է իսկականէն ճարտարապետ Լեւոն
Կիրեղեան՝ գիտուն բարեկամս եւ զայն
ազնուարար տուած է ինձ ինքը՝ 1923ին,
երբ կը գտնուէի իր քով՝ Ազուլոյ (Վենե-
տիկէ ոչ հեռու):

Այս եւ ուրիշ արձանագրութիւններ եւ
տապանագիրներ փոխադրուած են այժմ
Հոռոմի Ս. Նիկողայոս Հայ եկեղեցին, ուր
ես ալ կարդացի զանոնք 1930ին:

ԻԷ.

Ճ. ՂԶ. աղբիւրս վագֆ ետ Մ. Բախն.
Ավ. եղել մեծ յիշատակ աղբիւրս կեսա-
րացի օրհնեալ Բաքի Մելքոնին եւ Տնողացն
Սարգսին եւ Մարիամին եւ կողակցուն Մ. Բի
Նազովին եւ զաւակացն Մ. Բի Գրիգորին
եւ Սեդրակին եւ Հաճի Նուրիին եւ ամ.
զարմիցն:

Թուական ՌՃՀ ի ամին, Բանդիպեալ
ըմպողք աղբիւրս տացեն զողորմի:

Այս աղբիւրը՝ Ռոտոսթոյ քաղաքին Հա-
յոց Ս. Թագաւորի վանքէն զուրս, փողո-
ցին մէջ կը գտնուէր (այժմ կործանած).
անոր սոյն արձանագրութիւնը յղած է ինձ
1912 յուլիս 24ին՝ տեղւոյն քահանա-
ներէն Տէր Մամբրէ Գիրազեան:

7 տող բոլորագիր եւ բարձրաքանդակ
է եղած. եւ անոր շինողն ալ էր՝ Կեսա-
րացի Հաճի Մելքոն, որ 100 զրուշի ալ
գումար մը կը թողու իբր՝ վագֆ ինչպէս
կը կարդացուի վրան: Որ եւ է զարդ եւն.
չունի եղբր աղբիւրը՝ ըստ աստիճան Տէր
Մամբրէի:

Աղբիւրին սոյն թուականը՝ 1721, Ռո-
տոսթոյի Հայութեան կարեւոր մէկ տա-
րին է. նշանաւոր տարի կը թանկան եւ ազ-
գային կարեւոր ձեռնարկներուն: Եւ այսօր
Ռոտոսթոյի մէջ հայութիւն չկայ բնակին,
տարագրուած, կորսուած է:

1. «Սիսական» էջ 159.

ԻԸ.

Այս է Տապան բժիշկ Մինասի որդի
Յարութիւնին որ անմեղ սպանին ի ձեռն
Աղլւանից, Թիվն ՌՃՀԱ, Նախայամին
24 ումն:

Այս Տապանագիրը որ Նոր-Ջուղայի
Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ եկեղեցին պարսպին
մէջ ագուցուած է եղբր, կը յայտնէ մեզ
ՄԻՆԱՍ անուն բժիշկ մը, որուն որդին՝
Յարութիւն (1171+551=) 1722ին նա-
հատակուեր է Աղլւաններէն:

18րդ դարու մէջ եղած է ուրիշ Մի-
նաս բժիշկ մ'ալ բայց շփոթելու չէ վե-
րոյշեալիս հետ: Սա Նոր-Ջուղայէն է.
անոր յիշատակութիւնը գտած եմ Յարու-
թիւն Տէր Յովհաննանցի գրած Պատմու-
թիւն Նոր-Ջուղայի աշխատութեան մէջ:

ԻԹ.

Ավ. կանգնեցաւ աղբիւրս յիշատակ Ս.
Յովհաննէս եկեղեցւոյն վերակացումեամբ
Քրիստոս օղլու Մ. Բի Մարտիրոսին Թուլին
ՌՃՀԻԻն:

Ռոտոսթոյ քաղաքին Ս. Թագաւոր թաղի
Ազգ. Գերեզմանատան դիմացը շինուած
է եղբր այս աղբիւրը (1172+551=)
1723ին, իբր յիշատակ քաղաքին Սուրբ
Յովհաննէս եկեղեցիին:

Այս արձանագրութիւնն ալ ղրկած է
ինձ Տէր Մամբրէ Քահանայ Քիրազեան
1912ին:

Լ.

Յշտկ. է ջրհորս այս եւ այն որ ի եէնի
մանալէյի Թաղի Գրգմին է ջրհոր. կարցի.
Յննասի որդի բազում եկեղեցեաց եւ այլ
բարեգործութեանց նպաստ Սարգիս Խա-
լիֆային եւ իւր արու զաւակացն: Թիւ
Փրկչին ՌԶԻԻ:

Քրիստոսի 1728ին շինուած այս ջր-
հորը կը գտնուի Խալիւտարի Ազգ. Գերեզ-
մանատունին՝ վերի կամ Սեղմիկ «Սուրբ

Խաչ» թաղին արեւմտեան հիւսիսային
կողմը, ճիշդ մուտքի դրան քովը:

Արձանագրութիւնը ընդելուզուած եր-
կաթագիր, կը բաղկանայ 9 տողէ եւ փո-
րագրուած է ջրհորին բերանը եղած քա-
ռիջեան ապարանջան-քարին հարաւ նա-
յող էջին վրայ՝ առանց զարդարանքի:

Առաջին եւ երկրորդ տողերուն մէջ յի-
շուած միւս ջրհորը՝ նոյն գերեզմանատու-
նին վարի կամ Եեկիմասնայի «Ս. Կա-
րապետ» թաղին մէջ է, առանց ո՛ր եւ է
արձանագրութեան:

Սարգիս Խալիֆա Յովհաննէսեանց այս
երկու ջրհորները շինել տուած է, որպէս
զի գերեզմաններու վրայ տնկուած ծա-
ղիկները կամ ծառերը ջրուն շարունակ,
ինչպէս կը լսէինք ատենով ձերունի քա-
հանաներէ. իսկիւտարի գերեզմանատունն
ալ շատ ծառոտ էր երբեմն, բայց այժմ
մերկացած է, ու ջրհորներն ալ չոր ու
ցամաք անխնամ թողուած են:

Այս Սարգիս Խալիֆան, որուն համար
Արձանագրութիւնը կ'ըսէ՝ թէ Քաղաւմ եկե-
ղեցեաց նպաստ ըրած է, կ'ենթադրեմ թէ
այն ճարտարապետն է, որ 1719ին Գում
Գարուի Մայր Եկեղեցիին շինութեանը
աշխատած է, 1727ին Խալիւտարի Ս.
Կարապետը շինած է, եւ 1731ին ալ Ղա-
լաթիոյ Ս. Լուսաւորիչը, որուն յիշատա-
կարանին մէջ կը կարդացուի անունը,
ինչպէս գրած եմ Երեմիա Չէլէպիի ծա-
նոթագրութիւններու մէջ:

ԼԱ.

Յիշատակ է աղբիւրս Լաւլաւեանց Սար-
գսին ի Թուլին Փրկչին 1728:

Ի վերջոյ նորոգեաց Զիւլիֆեան Ս. Յա-
րութիւն աղայն 1881 Մայիս 20:

1. «Պատմութիւն Նոր Ջուղայու որ յԱսպահան»
ի Յարութիւն Թ. Տէր Յովհաննէս, Տպ. ի Նոր Ջուղա
1880, Ա. հատոր էջ 231.

2. «Ստամպոլայ Պատմ.» Երեմիա Չէլէպիի,
Վիեննա, էջ 232, 488, 490.

Այս ալ կը վերաբերի Ռոտոսթոյի Ս. Խաչի փողոցին մէջ գտնուած աղբիւրին, շինուած է 1728ին եւ վերանորոգուած 1880 մայիս 20:

Արձանագրութիւնս 3 տող, բոլորգիր եւ բարձրաքանդակ է եղեր, զայն յղած է ինձ Տէր Մամբրէ քահանայ Քիրազեան 1913ին:

ԼԲ.

Կենդանագիր Պետրոս բժիշկի
Զուղայեցոյ որդւոյ Յովնանիսի
Քալանթարեան ծննդալ Յամի Տն. 1735:

Նշանաւոր բժիշկ մ'էր սա: Ծագկած է Զուղայի մէջ, եւ հեղինակ եղած երկ-հատոր կարեւոր բժշկարանի մը՝ զոր շարադրած է 1789ին եւ հրատարակած է Նախիջեան 1793ին:

Սոյն երեք տող արձանագրութիւնը կը գտնուի եղբւր անոր իւզաների մէկ պատկերին ներքեւ, պատկեր՝ որ արտապուծուած է իմ Բժշկարանին սկիզբը, ուրկէ բաղած եմ եւ ես:

Արձանագրութեան մէջ տեսնուած թրւակաւոր բժիշկին ծնունդը կը յայտնէ: 1789ին՝ 54 տարեկան էր նա եւ Բժշկարանի հրատարակութեան միջոցին 58, դեռ որչափ ապրած է չգիտեմ:

Այս բժիշկիս ու իր Բժշկարանին մասին բրած եմ հրատարակութիւն մը՝ 1892ին՝ Հանդէս Անտրեանի¹ եւ 1931ի Պարսկահայ Տարեցոյցին մէջ²:

ԼԳ.

Յիշատակ է աղբիւրս Փառակեցի Ուկանայ Սահակի որդի պարոն Թեւանի աղային եւ որդւոյն Գեորգին, դստերացն արեւուն, եւ համայն ընտանեացն կենդանեացն եւ ննջեցեացն հոգուն. շինեցաւ թրվին ՌՃՂԲին:

Արեւշատութեան համար կանգնուած, եւ (1192 + 551) = 1743 թուականը կրող աղբիւրին այս արձանագրութիւնը, քաղած եմ Էջմիածնի Արարատ թերթէն³:

Աղբիւրը՝ ըստ Արարատի մէջ կարգացուածին, Արքիմիտրի (Պետարաբի) մէջ է եղեր նախապէս, յետոյ քանդուելու յիշատակարանը կրող քարը տարուել է Օտեսայի Պատմութեան եւ Հնութեանց թանգարանը, ուր կը գտնուէր 1912ին:

Արարատ չի գրեր թէ ինչ տեսակ գիրքի ունի արձանագրութիւնս, որ 7 տողէ կը բաղկանայ:

Սոյն արձանագրութիւնը հրատարակելով, Արարատ⁴ կը գրէր նաեւ հետեւեալը.

«Օտեսայի նոյն թանգարանին մէջ կայ «ղարձեալ մի ուրիշ աղբիւրի արձանագրութիւնը, բայց քարի մի կտորն է «միայն մնում, որի վրայ սակայն կայ «Գենուկայի գինանշանը, որը ցոյց է տալիս, թէ արձանագրութիւնը Գենուկայի «տիրապետութեան շրջանից է, մօտաւորապէս 1378-1396»⁵:

ԼԴ.

Իււսաղբիւր

Պաղտասարացի Միքայէլի ետէկէն
ՌՃՂԲին (1749)

Այս երեք տող յիշատակութիւնը գտած եմ Հ. Մինաս Բժշկեանի 1830ին Լեւհատան կատարած ճամբորդութեան մասին հրատարակած գրքին մէջ⁶ ուր կը նշանակէ՝ թէ Խրիմի մէջ՝ որ ԷՍԿԻ Խրիմ կը կոչուէր երբեմն, կը գտնուի Հայոց Ս. Խաչ հռչակաւոր վանքը որ անտառախիտ լեռանը վրայ շինուած է 1338ին ճեմովացիներու ատենը եւ ի սկզբանէ կը կոչուէր Ս. ՆՇԱՆ:

Եւ կը յաւելու՝

«Հանդէպ դրան վանացս է յռատորի»

«Քարաշէն եւ բարեջուր, առ որով է այլ «Լուսաղբիւր առաւել մեծաշէն եւ հին, որ «ունի յերկոսին կողմանս որմունս, եւ «խաչքար ի ճակատն՝ աստի եւ անտի «կրկին հրեշտակս փորագրեալս, յաջա- «կողմանս որմն գոյ արձանագիր»:

Ըսած արձանագիրը վերագրեալն է: Պաղտասար տեղ մ'է Խրիմի մէջ, ուր Հայ զաղութիւնը զացած են շատ հին ատեններ:

Անշուշտ Հ. Մ. Բժշկեան տեսած էր այս աղբիւրները 1830-ին:

ԼԵ.

Ի հրամանի իւր կտակի, սիրտն հանձնաւ իմարմնոյն անտի,

Եւ առաքեալ իւր հայրենի որ է գեղըն ջուղա ասի.

Բաց կատարողը սա հրամանի, սիրտն հա-

Եւ կազմեցին ըստ պատշաճի, որպէս է լպարտ չ'ապականի,

Առաքեցի փութամակի ի տունս Հօր իւր իմասնի,

Այսպէս խնդրեաց փափաքելի իր ծննդեան լտեղն հանգչի:

Այս վեց տող արձանագրութիւնը ամենէն հետաքրքրականն է հաւաքածոյիս եւ Բոլորովին տարօրինակը:

Տապանագիրն է Զուղայեցի Խօջայ Պետրոս Պողոսեանին, որ վախճանած ըլլալով Մատթասի մէջ՝ 1751 թուին՝ իր կենդանութեանը կտակ ըրած է եղբւր, որ երբոր մեռնի իր սիրտը հանեն մարմինէն ու տանին զայն թաղեն իր ծննդավայրին՝ Զուղայի մէջ:

Ուստի Տապանագիրս հանգուցեալին այդ կամքին կատարումը կը յայտնէ: Առաջին տողը կ'իմացնէ սրտին հանուրը, երկրորդը՝ հանուած սրտին Զուղա տա- րուիլը, իսկ անոր անվթար պահպանուե- րուն ու չապականուելուն մասին զգուշ- անութիւններ ձեռք առնուած ըլլալը կը զգացնէ:

Արձանագրութեան մէջ թէեւ անուն եւ թուական չի յիշուիր բայց այս մասին կալկաթայի Հայ եկեղեցիին քահանայ՝ Տէր Գարեգին Յ. Կիրակոսեան ՏԱԹԵԻ տարեցոյցի մէջ ունի լաւ տեղեկատուութիւն մը ուրկէ կարեւոր կը համարիմ ըն- քօրինակել հետեւեալ տողերը¹.

«Մաղրասի մօտ են գտնուում երկու բլու- «րակներ, որոնց մէկը կոչուում է «փո- «քրիկ բլրակ» ուր, ըստ աւանդութեան՝ «Ս. Թովմաս առաքեալը մի քարայրում «ճգնութեամբ ու քարոզութեամբ է զրա- «ղուած եղել, իսկ միւսը՝ «մեծ բլրակ», «ուր առաքեալն ընդունել է մարտիրոսու- «թեան անթառամ պսակը: Այդ բլրակ- «ներէից ո՛չ հեռու հեզասահ հոսում է «Աղիար գետը, որի վրայ Մաղրասի «յայտնի վաճառական՝ Խօջա Պետրոս իր «սեպհական ծախքով մի գեղեցիկ կա- «մուրջ է կառուցել: Կամուրջի մուտքին «կայ պարսկերէն, լատիներէն եւ հայե- «րէն լեզուներով մի արձանագրութիւն, «որի վերջինի բնագիրը հետեւեալն է.

«Շինեցաւ Կարմունձս Զուղայեցի Խօջայ «Պողոսեց Ոսկանի որդի Պետրոսին ար- «ղեամբը եւ վաստակովրն թվն 1726»:

«Նոյն ազնիւ հայագգին շինել է տեւել «100 լայն աստիճանները, որոնցմով բար- «ձրանում են մեծ բլրակի զագաթը, որի «վրայ կաթոլիկներն ունին մի տաճար, «ուր կան հայկական տապանաքարեր ու «արձանագրութիւններ:

«Խօջա Պետրոս Անգլիական ընկերու- «թեան խորհրդականներից մէկը լինելով՝ «վախճանուեց Մաղրասում 1751 թուին:

«Նա այնքան տոգորուած էր հայրե- «նիքի կարօտով եւ սիրով որ կտակով «աւանդեց, որ իր սիրտը տարուի եւ թա- «ղուի իր ծննդավայրում: Ահա թէ ինչ «է ասուած այս առթիւ իր տապանագրի «արձանագրութեան մէջ»:

Տապանագիրը վերեւ ներկայացուցածս է, բայց նոյն քահանան կը գրէ նաեւ՝ թէ

1. Տաթեւ Տարեցոյց Արտաւազդ Վ. Բղայի 1928, էջ 102-103:

1. Համդէս Ամսօրեայ. Վիեննա 1892 թու. էջ 12:

2. Պարսկահայ Տարեցոյց. Թեհրան 1931:

3. Արարատ. 1912 թիւ Մայիս-Յունիս էջ 564:

4 եւ 5. Արարատ, 1912, էջ 564:

6. Ճամայարմորդութիւն ի Լեհաստան. Հ. Մի- նաս Վ. Բժշկեան, Վենետիկ, 1830, էջ, 32:

«Հանգուցեալի իւղաներկ մեծադիր նը-
«կարն ազգային տարագով գտնուում է
«Նոր-Ջուղայի Ամենաիրկչեան վանքի մա-
«տենադարանում, որի մէկ կողմին վրայ
«սիրտ մը նկարուած է եղեր եւ ներքեւը՝
«Սիրտ իմ ցանկայ զհայրենի,
«Թէ գրնալոյ չըժամանեցի,
«Յորժամ հասցէ ինձ օր վերջին,
«Սիրտս յղեսցի առ հայրենին
«Զի գերեզման անդ լիցի իմ
«Պետրոս Ոսկանին»:

Տէր Գարեգին հայրէն առաջ այս խօջա
Պետրոսի մասին գրած է նաեւ Յարութիւն
Թ. Տէր Յովհաննանց 1880ին իր «Պատ-
մոտքիւն Նոր Ջուղայու» երկհատոր ընտիր
աշխատութեան մէջ¹:

Բայց թէ ինչպէս եւ ո՞վ հանած է
այս նշանաւոր հայուն սիրտը Ջուղա գայն
Թաղելու, մեզ յայտնի չէ:

L2.

Յիշատակ է աղբիւրս Մ. հոսի Սարգի-
սին ծնողացը հոգոյն Ասարող օղլու Ասա-
նին եւ Ասարին Մ. հոսի Նէնէին Վարդե-
նին եւ մորն Մարիամին Մ. հոսի Սարգի-
սին Թւին Ռ. Բ. Սէրտէմբերի ամսոյ
Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի.
Ամէն:

(1200+551)=1751 թուականը կրող
այս աղբիւրը՝ այժմ կործանած ու անհե-
տացած, կը գտնուէր՝ Պանտրրմա (Թուր-
քիա) քաղաքին Էտինէի կողմէ գիւղին
Ազգ. Գերեզմանատունին Ս. Նշան մատու-
ոին կից, զոր շինել տուած են Ասար
օղլու գերդաստանին պատկանող անձեր:

Այս արձանագրութիւնը առաջին ան-
գամ հրատարակած է 1878ին Հմայեակ
Եպ. Դիմաքսեան², բայց թուականը սխալ
ընդօրինակութեամբ, որով 1913ին ստի-
պուեցայ զիմել Պանտրրմայի առաջնորդ
Կարապետ Եպ. Մազլումեանի եւ անոր
միջոցաւ բերել տուի ճիշդ օրինակը, որ
է վերագրեալը:

Կը բաղկանայ այն 7 տողէ, գրուած
է եղեր բոլորագիր ու նաեւ երկաթագիր
խառն. աղբիւրին վրայ որ եւ է զարդ կամ
զարդածաղիկ չկայ. երկայնութիւնը 1.22
մեղր ու լայնութիւնը 0.40 հրդմեղր ինչ-
պէս գրուած է ինձ:

Արձանագրութեան մէջ տեսնուած Ա-
սարողլու Ասլանը եւ Ասարը, արդեօք
17երորդ դարու բժիշկ Ասար Սերաստա-
ցիի հետ ազգականութիւն ունեցողներ են:

L5.

Աղբիւրս անուշակ ջրոյ ընդ մէջ Պար-
տիզակի եւ Տօնկալի Յիշատակ է Նախա-
հօր Մկրեանց տոհմին ի Պալսէնճիք Մհի
Մկր. Երանեալ պապուն զոր վերանորո-
գեաց երկամեայ խողովակօք Թոռնորդի
նորին Տէր Յովն. Աւագ Քահանայ Կ. Մը-
կրեան ի փառս միոյն Աստուծոյ

1752 ՌՄՍ.— 1902 ՌՅԾԱ:

12 տողէ բաղկացեալ այս Արձանա-
գրութիւնը կը վերաբերի՝ Նիկոմիդիոյ
վիճակին պատկան, Պարտիզակ համբաւա-
ւոր եւ զուտ հայաբնակ գիւղին եւ Տեօն-
կէ կողմէ վայրին միջեւ գտնուած Աղ-
բիւրի մը զոր 1752ին շինել տուած է
Մահտեսի Մկր, եւ զոր 1902ին նորոգել
ու վերաշինել կու տայ անոր Թոռնորդին
Տէր Յովհաննէս Աւագ Քահանայ Մկր-
եան, երբեմն պատրիարքական փոխանորդ
Կ. Պոլսոյ:

Գիրերը երկաթագիր փորագրուած են,
անգարդ:

Արձագրութիւնս անձամբ ընդօրինակած
ու յղած է ինձ 1913ին ծանօթ բժիշկ
Տօքթ. Յ. Տէր Ստեփանեան, այժմ ի
Թեհրան:

1. «Պատմութիւն Նոր Ջուղայու որ յԱսպահամ»
1880, Հատոր Ա. էջ 136.
2. «Շիթք մամուլը ի Միջերկրակամէ» Կ. Պոլս
1878, էջ 55.

L6.

(18+33)

Տեսնւն զօրութեամբ արիացեալ
Սուրբ Նահատակս որ աստ գանձեալ
Մարարայու յերկրին ծնեալ
Եւ Յարութիւն անուն կոչեալ
Որոյ չարի ինչ հանդիպեալ
Զհաւատ իւր այլափոխեալ
Քսան ամեայ ի տիսն հասեալ
Ի կոստանդնուպոլիս գնացեալ
Իբր զՊետրոս անդ գլխացեալ
Սրտի մտօք առ Տէր դարձեալ
Գլորեալ անձն անդէն կանգնեալ
Եւ վերստին խոստովանեալ
Ի նոյն վիմին անշարժ կացեալ
ԶԱստուածօրդին տէր դաւանեալ
Ի Մանիսա քաղաքն եկեալ
Եւ յուսմանէ աստ ծանուցեալ
Յանօրինաց ձեռնն մատնեալ
Յարգելանոց չորս օր բանտեալ
Զարչարանօք յոյժ վշտացեալ
Յետոյ սրով գլխափառեալ
Լոյսն ի յերկնից վկայ իշեալ
Թէ ի տեսնէ իւր պսակն առեալ
Որ յԱստուծոյ զայս էր խնդրեալ
Եւ խնդիրքն հաճոյացեալ
Թէ յախտ ջերմն ոք հանդիպեալ
Եւ ուխտիւք զիս առ Տէր յիշեալ
Լիցի Տէրամբ փոյթ բժշկեալ
Եւ յամենից չարաց զերծեալ
Թիւ հազար երկու հարիւր չորսին:

(1204+551)= 1755 թուականը կը
կրէ այս Տապանագիրը եւ կը բաղկանայ
29 տողէ:

Կը վերաբերի Մանիսայի մէջ նահա-
տակուած Մալկարացի ՅԱՐՈՒԹԻՆ անուն
Բանամեայ երիտասարդին, որ թրքացած
է (անշուշտ բռնութեամբ) ու յետոյ իր
հաւատքին վերադարձած ըլլալուն համար
զխառուած:
Կը հանգչի Մանիսայի (Իզմիր) եկեղեցիին
փակը:

Տապանագիրս յղած է ինձ 1912 օգոս-

տոս 29ին Տրդատ Եպիսկոպոս Պալեան
(այժմ հանգուցեալ), եւ կը գրէր ինձ որ
անոր գիրերը մեծ բոլորագիր են անգարդ
եւ բարձրաքանդակ:

Տապանագրին 26երորդ տողը կը յայտ-
նէ թէ նահատակին գերեզմանը բուժիչ է
չերմախտի:

Տապանագրին վերեւ տեսնուած 1833
թուականը կ'ենթադրեմ թէ շիրմին շի-
նութեան տարին է. զի շիրմին շուրջ բո-
լորն ալ կը կարդացուի եղեր՝ «Նոր հրա-
չացեալ նահատակս, նորոգ շինուած այս
տապանս յիշատակ է արդեամբ Տ. Բարա-
ղամ քահանային նաեւ իւղանի իրիցկէիս,
Տէր Կարապետ հարազատիս հօրն իմ Տէր
Բարաղամին, Աստուպատոյ քահանային
որոյն նորս Գրիգորին եւ կենակցոյ իւր
Վարդէիս, որք որ կարդայք տուք զոյր-
մին, սրբով»:

L8.

Այս է տապան հանգստեան ակնցի պա-
րոն Գրիգորի որդի մահտեսի Բժիշկ Ոս-
կանին, որ փոխեցաւ ի կեսնա: Գիպողացը
սոյն շիրմիս խնդիր համակ, տալ ջերմն սի-
րով զՀայր մեր միակ, որպէս էհաս այսօր
վճիռն անքակ, վաղին ձեզ առ պատրաստ
կայ անսայթաք: Թվին ՌՄԺԵ յունվր. Գ:

(1215+551)= 1766 թուականը կրող
այս Տապանագիրը, կը գտնուէր Բերաի
Ազգային հին գերեզմանատան մէջտեղերը.
զայն գտայ ես 1898ին, Յ. Փալագա-
շեանի հետ հոն պտտած միջոցիս:

13 տողէ կը բաղկանայ եւ կը յայտնէ
ՈՍԿԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ բժիշկի մը անունը:
Ասոր մասին ունիմ գրուածք մը 1898ի
Հակոբ Ամսորեայի մէջ¹:

Շիրմը հազիւ մէկ մեղր երկայնութիւն
եւ կէս մեղր լայնութիւն ունէր, այժմ
կորսուած է. գիրերը երկաթագիր փորա-
գրուած էին եւ անգարդ:

1. «Համդէս Ամսորեայ» 1898 Հոկտ. — Նոյեմբ.
էջ 320.

Խ.

Այս աղբուրդս սերէր Էդոլ շրնել տըլօ-
ղաց Աստուած ողմի նեղելոց հոգուն ԿԱՆՏ

Այս չորս տող Արձանագրութիւնը՝ Բո-
լորագիր փորագրուած, կը գտնուէր Պար-
տիզակի մէջ եւ կը կոչուէր Մեծադրիւր,
այժմ անշուշտ անհետ եղած, քննչպէս
տեղւոյն Հայ բնակչութիւնը:

Ներքեւի թրքական թուականը կը հա-
մապատասխանէ 1767 թուին:

Յղած է ինձ զայն բժիշկ Տօբթ. Յով-
սէփ Տէր Ստեփանեան 1913ին:

ԽԱ.

Պաղտասար Սաֆարեանէ նորոգեցաւ
աղբիւրս 1768 թուականին:

Բալուի Առաջնորդ Էզնիկ Եպիսկոպոս
Գալբաքճեան 1914 յուլիս 21ին յղած
էր ինձ սոյն երկտող Արձանագրութիւնը,
որ երկաթագիր փորագրուած է եղեր, Բա-
լուի Խօշմար գիւղի արեւելակողմը գրա-
նուած «Սաֆարիկ» յորջորջուած աղբիւ-
րին վրայ:

Անգամ մը եւս հարկ կ'ըլլայ յայտնել,
թէ այժմ ջնջուած է աղբիւրս, տեղւոյն
Հայ բնակչութեան հետ միասին:

ԽԲ.

Աղբիւր ծարաւեաց. հեղուծեան խրատ.
Մաքրիչ աղտեղեաց. վայր հոսեալ առատ.
Զոր Տագէս յարգած. ոմլն պայազատ.
Ապագին ամաց. Հայոց հարազատ:

Անձամբ ընդօրինակած եմ ես այս Ար-
ձանագրութիւնը այն Աղբիւրէն որ շին-
ուած է Տագէս ամիրայի շնորհիւ, եւ որ
կը հոսի մինչեւ այսօր Կ. Պոլսոյ Խաւ-
զիղի Գալֆայեան Որբանոցի պարտէզին
մէջ:

Չորս տող է արձանագրութիւնս եւ եր-

կաթագիր փորագրուած է Աղբիւրին վե-
րեւը:

Աղբիւրը ունի մէկ մեղր բարձրութիւն,
ընդարձակ աւազան, ծորակին վրայ կան
զրուագեալ ծաղիկներ, եւ ճակատը կա-
մարածեւ խորան մը ծաղկազարդ զրուա-
գուած:

Արձանագրութեան վերջին տողին «Ա-
պագին» բառը միայն բոլորագիր է եւ աղ-
բիւրին շինութեան թուականն է՝ սապէս,
ա+պ+ա+պ+գ+ի+ն, այսինքն 1+800
+1+3+20+400=1225 հայոց թը-
ւական կամ 1225+551=1776: Արդէն
աղբիւրին աջ կողմը կայ փարչ գնելու
համար խոռոչիկ մը, որուն վրայ բոլոր-
ագիր փորագրուած է՝ «ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ
1776»:

Գալֆայեան Որբանոցը թէեւ հաստա-
տուած է 1860ին, բայց որովհետեւ արդի
շէնքը Տագէս Ամիրային բնակարանն էր
ի հնումն, այդ պատճառաւ աղբիւրին թը-
ւականն ալ հին է քան Որբանոցի բա-
ցումը՝ որ տեղի ունեցած է ճիշդ 1866ին:

Տագէս ամիրայի խիստ նշանաւոր անձ
մը եղած է, ազգագուտ հայ մը, որ շատ
բարեգործութիւններ քրած է թէ՛ Խաւ-
զիղի եւ թէ՛ ուրիշ եկեղեցիներու:

1765ին կորուսած է թոռնիկ մը, որուն
տապանագիրը գտած եմ Բանկալթիի Ազ-
գային հին Գերեզմանատան մէջ եւ էր՝
Տ տող երկաթագիր բարձրաքանդակ սա-
պէս.

Այս է Տապան հանգստենի
Պետրոս անուն պատանեկի
էր հասակաւ եօթնամեակի
Որ չուեցաւ յայտմ կենի:
Եւ էր սա թու մեծ իշխանի
Տագէս աղայ ի խապեղի
Սիրունատիպ փայլունակի
Բառժամ հայոց թուականի:

Վերջի տողին Բառժամ բառը Հայ թը-
ւականն է, 2+1+1000+10+1+200
=1214+551=1765:

Թերեւս ի յիշատակ իւր այս թոռնիկին
շինել տուաւ Տագէս Ամիրայ այդ աղբիւրը:

ԽԳ.

Այս չափս է խիստ պատուական
Անուշանոսյն շահական
Ստամբուլի շատ օգնական
Եւ կերակրոց մարտողական:

Յախճապակի թէյամանի մը բերնին
շուրջ բոլորը կը գտնուի սոյն արձանա-
գրութիւնը, զրոշմուած խիստ գեղեցիկ
կերպով, չորս տող՝ եւ բոլորագիր, որ
րէյի առողջարար գովքը կ'ընէ:

Իսկ թէյամանին երկու կուշտերուն վրայ
կը տեսնուի՝ Բառաթեւ ընդեւելեալ վար-
դերու մէջ իւր ճիշդ կեղրոնը երկաթագիր,
Յ. Ա. տառերը եւ 1779 թուականը
սապէս,

Յ. Ա.

1779

Անշուշտ թէյամանին նախկին տիրոջ
անունին սկզբնատառերը ըլլալու են ա-
սոնք: Թէյամանը այժմ սեպհականութիւն
է Բարիզարնակ Տիար Արմենակ Համբար-
ձումեան բարեկամիս:

ԽԴ.

Յիշատակ է

Այս Աղբիւրս. Նազը խաթունի
Կողակց. Բաբաղեան. Պետրոս Ամիրայի
Եւ Որդւոյն. Մկրտիչ Ամիրայի
Յիշէք. միով. Հայր. մերիւ
Ի թիւն Քրիստոսի 1780:

Այս Աղբիւրը կը գտնուի Վոսփորի Եւ-
րոպական եզերքի գիւղերէն Գաշուէշմի
Հայոց Ս. Խաչ Եկեղեցիին շրջապատին
շուրջը:

Վեց տող է անոր արձանագրութիւնը ան-
գարդ, զոր ընդօրինակած եմ անձամբ:
Երկաթագիր փորագրուած է եւ հաւ-
կթածեւ շրջանակի մը մէջ եւ կը կրէ
1780 թուականը:

Շինուած է աղբիւրս ի յիշատակ Բա-
բաղեան Պետրոս Ամիրայի եւ կողակցին
եւ որդւոյն եւ կը մնայ անեղծ մինչեւ
ցայսօր:

ԽԵ.

Ի յիշատակ Իզմիրու
Հայոց իւլանդանոցի
1787

Այս արձանագրութիւնը առնուած է
Զմիւռնիոյ Ազգային Հիւանդանոցին սեպ-
հական պղինձէ շինուած փոքրիկ ափսէի
մը վրայէն:

Այս Հիւանդանոցին համար գրուած է՝
իւր Յիշատակարանին մէջ, թէ կառուցուած
է նախ 1801ին. բայց վերոյգրեալ ար-
ձանագրութիւնը 14 տարի առաջ կը տանի
անոր շինութիւնը:

Յղած է ինձ զայն Զմիւռնիոյ Առաջ-
նորդ Մատթէոս Եպ. Ինճէեան:

ԽԶ.

Պօղոս Անտոնեան Բժիշկ Արքունի
Սերունդ Շաշիեան Տոմար պանծալի:
Ծնեալ յամի Տեառն 1744 Դկտմ. 25
Ի Կոստն. նկրել Ա. Սպարերի 1789
Ի հսկի, ամց 45

Այս 10 տող յիշատակարանը կը գրա-
նուի Պօղոս Շաշիեան մեծանուն բժիշկին
մէկ իւզաներկ պատկերին վրայ, որ այժմ
կը պահուի Ս. Ղազարի Վանքը:

1789ին է գծուած այդ պատկերը, զոր
հրատարակած եմ ես 1893ին Պօղոս Շա-
շիեանի կենսագրութեան հետ եւ նաեւ
սոյն Յիշատակարանը¹:

Պատկերին ներքեւ կը կարդացուին՝
Paulo S. Antonio, Armeno իտալե-
րէն բառերը:

Պօղոս Անտոնեան Շաշեան բժիշկը մե-
ռած է ԺԹ դարու սկիզբը:

(Շարունակելի) Տ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

1. «Համդէս Ամսօրեայ» 1893 Օդ. էջ 250-251